

MAURICE BÉJART: STIL INDIVIDUAL ÎN COREGRAFIE

MAURICE BÉJART: INDIVIDUAL STYLE IN CHOREOGRAPHY

ANGELA BEȚIȘOR,

lector universitar,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

În acest articol este abordată tema stilului individual în coregrafie, în special, prin creația lui Maurice Béjart. Stilul inedit și caracteristicile originale care îi aparțin maestrului au influențat o întreagă generație de coregrafi.

Cuvinte-cheie: *stil individual, stil coregrafic, postmodern, individualitate în arte, sinteza artelor în spectacolul coregrafic*

In this article is considered the theme of the individual style in choreography, especially in Maurice Béjart's creation. The unique style and original features, belonging to the master, have influenced a whole generation of choreographers.

Keywords: *individual style, choreographic style, postmodern, individuality in arts, synthesis of arts in a choreographic show*

Evoluția artei coregrafice contemporane este imposibil de imaginat în afara procesului de extindere a diversității de gen și stil, de îmbunătățire a expresivității și complexității mișcărilor coregrafice. Apariția de noi sisteme academice în arta coregrafică, total diferite de cele tradiționale, solicită studierea unor stiluri de dans mai recente. Aceste sisteme se dezvoltă dinamic și reprezintă combinații armonioase dintre tehnici ale dansului jazz, dansului modern și baletului clasic. Una dintre particularitățile curentelor moderne ale coregrafiei este unicitatea realizată prin simbioza mișcărilor coregrafice ale antagoniștilor, precum par a fi, la prima vedere, jazz-ul modern și baletul clasic. Însă, anume aceste aspecte contradictorii permit crearea unui limbaj divers, expresiv al mișcărilor, specific stilurilor coregrafice moderne.

Dansul contemporan a apărut în a doua jumătate a secolului XX, având la bază tehnici ale dansului modern și postmodern. Pentru complexitatea și actualizarea permanentă a tehnicilor și mișcărilor, acest stil de dans este tratat ca un instrument eficient pentru formarea individualității dansatorului prin experimentare, improvizație, combinare a exercițiilor de echilibru și prize dificile cu tehnici de respirație și cu mișcări naturale. Opus stilului tradițional, dansul contemporan nu este asociat cu anumite tehnici, ci reprezintă o filosofie specifică, bazată pe cercetarea și explorarea permanentă a energiei naturale, a posibilităților și limitelor emotive și fizice ale corpului uman.

Dansul modern a apărut în sec. XX, își are originile în Europa și s-a format ca o reacție adversă față de tehnica baletului clasic, ca o luptă împotriva regulilor stricte ale concepției clasice a dansului. Dacă ne aprofundăm în cercetarea fenomenelor ce au contribuit la apariția acestui stil, constatăm că dansul modern a apărut ca stil exclusiv, unic. Dansul modern, în primul rând, este o combinație dintre idee și filosofie, iar mișcările sunt o reflectare a ceea ce dorește să exprime interpretul. Coregrafii și interpreții creau propriile tehnici, propriul limbaj de dans, școli specifice. Astfel a apărut *postmodernul* – un stil de dans în afara oricărei tehnici și forme preexistente. În paralel cu evoluția dansului modern, a evoluat și *dansul jazz*. În dansul contemporan, îndeosebi *jazz* și *modern*, fiecare pedagog își creează propria tehnică, iar valoarea pedagogului și coregrafului este determinată de originalitatea și unicitatea sa. În același timp, tot mai aparentă era convergența dintre dansul *jazz* și cel *modern*, preluarea elementelor și mișcărilor baletului clasic. Aceasta a dus la apariția dansului *jazz-modern*. Tehnica acestui stil de dans a combinat echilibrat elemente, anterior incompatibile – energia, ritmul, coordonarea, forța și agilitatea dansului *jazz*, ideea și filosofia, libertatea coloanei vertebrale, exercițiile de respirație și echilibru, specifice dansului modern și mișcările baletului clasic, care permit antrenarea rezistenței, pasului, săriturii și rotațiilor. Anume *jazz-modernul* a devenit acea tehnică unică, care permite instruirea unui interpret universal.

Actualmente, în montările sale, coregrafii tind să găsească, în primul rând, ceva nou, neobișnuit, în dependență de particularitățile și specificul lexical al dansului. Coregraful gândește și se exprimă prin mișcare, tehnicile de dans ale coregrafilor profesioniști sunt variate și unice, iar în procesul de creație al unui coregraf este inevitabilă combinarea diferitor tehnici, inspirate din alte creații și individualizate ulterior. În aceste condiții, a apărut termenul *contemporary dance*, curent al dansului care nu poate fi atribuit unui anumit stil sau sistem. Dansul *contemporary* reprezintă un proces logic de integrare.

Conexiunea mai multor stiluri de dans, aparent incompatibile, au provocat discuții aprinse despre stilul individual al autorului în coregrafie.

Această temă este puțin explorată și studiată, iar subiectul provoacă o multitudine de dispute și opinii contradictorii. Prin cercetarea activității unuia dintre cei mai renumiți coregrafi ai lumii din a doua jumătate a secolului XX și începutul secolului XXI – Maurice Béjart – vom încerca să înțelegem și să stabilim ce reprezintă stilul individual al autorului în coregrafie.

„Stilul este o integritate stabilă sau o caracteristică comună a unui sistem de elemente, mijloace de expresie artistică, mișcări sugestive, ce caracterizează o creație sau un ansamblu de opere de artă” [1, p. 491]. La crearea imaginii artistice în dans sau balet are loc îmbinarea tuturor elementelor figurative,

expresive, de tehnică și compoziție într-o unitate inedită. Caracterul acestei îmbinări condiționează stilul, care depinde totalmente de viziunile și metoda artistului, influențând astfel conținutul și forma acestui tot întreg.

Stilul este un mod specific de exprimare într-un anumit domeniu al activității omenești, pentru anumite scopuri ale comunicării; fel propriu de a se exprima al unei persoane; totalitatea mijloacelor pe care le folosește un individ pentru a obține anumite efecte de ordin artistic. „Stilul este caracteristica comună a unui sistem de elemente, mijloace de expresie artistică, mișcări creative, caracterizate de unicitatea ideii și conținutului” [2, p. 126].

La momentul actual suntem interesați tot mai mult de stilul individual, de originalitatea irepetabilă și inconfundabilă a creației fiecărui artist în parte. Caracteristicile autentice ale stilului individual ale artistului au legătură directă cu personalitatea sa, echilibrul psihologic, caracterul, experiența de viață, viziunile sale. Stilul individual reprezintă un sistem multidimensional de elemente coregrafice și plastice, metodologia selectării acestor elemente, utilizarea lor, îmbinarea și relaționarea eficace.

Stilul individual este caracterizat prin comunitatea conținutului ideologic al sistemului artistic, specific operelor autorului, activității sale. Fiecare autor parcurge propriul itinerar pentru afirmarea creativității individuale, reflectată în stilul său. De multe ori, după succes, autorul se confruntă cu perioade de declin sau autocopiere. Evoluția artistului, a propriului stil, este una dintre cele mai dificile aspecte ale procesului de creație. Stilul operei se conturează în procesul de creație al autorului și reflectă atât legitățile generale de stil ale tipului, genului de artă, curentului artistic de bază, tradițiilor populare, cât și aspectele originale, unice ale stilului individual al autorului.

Însă stilul nu se limitează doar la totalitatea trăsăturilor distinctive și definitorii ale conținutului și formei. Acesta reprezintă o coeziune însuflețită, și nu o selecție mecanică de obiecte. Anume profunzimea spiritualității, originalitatea exprimării viziunilor autorului prin creația sa ne atrage și ne captează, iar aceste aspecte sunt reprezentate cel mai bine prin stilul individual. În procesul de creație autorul pune suflet în tot ce concepe, trăiește soarta personajelor din operele create. De aceea, nu este surprinzător faptul că cursul gândirii sale, temperamentul, caracterul, stările de spirit predominante, viziunile, însăși metoda sa de creație sunt reflectate în operele sale.

Pentru a înțelege în profunzime originalitatea stilului unui autor, trebuie să studiem mai multe opere, semnate de acesta. „Individualitatea operei de artă a unui artist este manifestată prin originalitatea irepetabilă a acestuia, prin forma specifică a existenței și creației sale, care conferă rezultatelor muncii sale un caracter unic” [3, p. 109-110]. Individualitatea determină volumul și valoarea a tot ceea ce este capabil artistul să creeze. Pentru a-și atinge scopul și a-și valorifica capacitățile artistice cu care l-a înzestrat natura, artistul trebuie să-și găsească identitatea sa personală, să posede calități, precum integritate, originalitate, mobilitate, care vor permite afirmarea ideologiei și viziunilor sale estetice, orientărilor valorice. Există un univers deosebit, independent de stări, imagini, caractere, teme, identitate și unitate stilistică (Shakespeare, Mozart, Pușkin, Dostoievski, Picasso ...), o lume ușor de recunoscut prin originalitatea și unicitatea sa.

Titluri, articole, extrase din numeroase publicații relatează același fapt: „Printre cei care au revoluționat ideea și tehnica tradițională de balet este remarcat Maurice Béjart, un maestru celebru, un coregraf strălucit, care a devenit o figură de cult în domeniul dansului contemporan. Béjart a atins apogeul creației în balet, precum John Lenon în muzica rock”, susține Vladimir Malahov, dansator cu renume mondial și director al Operei de Stat din Berlin. „Béjart, asemenea unui magician fabulos, a scos din captivitate baletul clasic, l-a curățat de praf și de aurul poleit secole la rând, și, într-o versiune actualizată, dansul senzual și feroce al marselezului Maurice Béjart a devenit un simbol al secolului XX” [4].

Aceste realizări valoroase induc spre necesitatea de a găsi explicații și răspunsuri referitoare la creația lui Béjart, cum acesta a devenit unul dintre cei mai importanți coregrafi, datorită căror realizări și calități s-a pronunțat ca un inovator remarcabil, care sunt secretele stilului individual al lui Béjart. Studiarea biografiei și a procesului creativ al coregrafului, lectura cărții sale *Un moment în viața altuia*.

Amintiri (Un instant dans la vie d'autrui. Mémoires), viziunea mai multor montări ale maestrului ne permit să efectuăm o analiză a creației sale și să găsim răspunsuri la întrebări.

Maurice Béjart s-a născut la 1 ianuarie 1927, în orașul Marseille, Franța. Viitorul coregraf era fiul unui originar din regiunea Kurdistan, estul Turciei, mama sa era originară din Catalonia, iar printre strămoșii săi erau imigranți din Senegal. Mai târziu el însuși recunoaște: „Această combinație de origini etnice a pus amprentă pe întreaga mea creație” [5, p. 67]. El a studiat dansul alături de Léo Staats, de foști dansatori ai trupei de balet a lui Serghei Diaghilev: Madame Rousanne, Liubov Egorova, Boris Knyazev la Paris, Anna Volkova la Londra. Școala rusă de balet, una dintre cele mai vechi și mai prestigioase școli de balet clasic din lume, a jucat un rol semnificativ în formarea stilului individual al coregrafului.

Următoarea etapă în dezvoltarea personalității și creativității artistului o constituie migrația prin trupe de balet, afirmate ca entități independente și ilustre în domeniul artei coregrafice: teatrele lui Roland Petit și Janine Charrat, *Mona Inglesby's International Ballet* din Londra și *Royal Ballet* din Suedia. Ca rezultat, el a însușit tehnica mai multor școli, acest fapt a influențat creația sa coregrafică, iar, treptat, semnele distinctive ale stilului său devin eclectismul, colajul de tehnici preluate de la diferite sisteme coregrafice. De asemenea, succesul său în calitate de regizor și profesor a fost condiționat de faptul că Béjart însuși a început cariera sa ca dansator, a parcurs calea dezvoltării personale și a ascendenței profesionale, ghidând în această direcție și pe discipolii săi.

În această perioadă, Béjart a montat coregrafii și, simultan, a dansat în rolurile principale ale spectacolelor sale. Repertoriul a fost bazat pe îmbinarea de opere ale autorilor clasici și contemporani, același lucru artistul l-a făcut și la selectarea muzicii, combinând într-un spectacol dansul clasic academic și ritmurile moderne; aceste practici au fost aplicate în toate operele sale, create pe tot parcursul vieții. Odată cu fondarea propriei sale trupe „Baletul secolului XX”, el face un experiment grandios prin crearea de spectacole coregrafice sintetice, în care dansul, pantomima, cântecul (sau cuvântul) ocupă un loc egal. Anume în această perioadă Béjart și-a asumat un rol nou pentru activitatea sa – a devenit director artistic. El a dispus extinderea suprafețelor scenice, a propus, în calitate de regizor, o soluție fundamentală inovatoare pentru organizarea eficientă și rațională în cadrul spectacolului a raportului dintre ritm și elementele spațiu – timp. Infiltrarea jocului dramatic în coregrafie a conferit teatrului sintetic note de dinamism și energie.

Maurice Béjart este printre primii coregrafi care a utilizat spații scenice imense pentru montarea coreografiilor sale. În timpul acțiunii pe aceeași scenă puteau fi plasate orchestra și corul, iar acțiunea putea să aibă loc în orice parte a scenei și, uneori, simultan în mai multe părți. Această metodă permitea antrenarea spectatorilor, făcându-i participanți la reprezentație. Cadrul era completat de un ecran imens, pe suprafața căruia erau proiectate imagini ale dansatorilor. Una dintre reprezentațiile sintetice a fost baletul *Suferințele Sfântului Sebastian* (1988), cu participarea orchestrei scenice, a corului, a solo-ului vocal și al coregrafiei.

Béjart este una dintre cele mai controversate figuri ale coregrafiei moderne. În afirmațiile sale teoretice el insistă asupra revenirii dansului la valoarea și caracterul său original. Coregraful consideră că, prin prisma experimentelor artistice și estetice, pe care le-a făcut, este posibilă evidențierea aspectului de bază al dansului – principiile sale antice, fundamentale și universale, comune pentru arta dansului tuturor popoarelor și etniilor. Prin urmare, astfel s-a conturat interesul continuu al lui Béjart față de arta coregrafică a Orientului și a Africii, în mod deosebit maestrul a fost interesat de arta Japoniei.

O realizare a lui Béjart este și faptul că, în încercarea de a utiliza cât mai divers capacitățile plastice ale corpului unui dansator, el a montat nu numai solo-uri, dar a inclus în unele spectacole de balet exclusiv balet masculin; identificând un nou rol pentru cordeballetul masculin, maestrul dezvoltă în mod constant conceptul de dans universal pentru bărbați, bazat pe tradițiile atracțiilor antice și ritualurile diferitor națiuni. Pentru Béjart nimic nu era imposibil: el era interesat în aceeași măsură de baletul clasic și de dansurile tradiționale ale popoarelor lumii, el îmbina în aceeași compoziție scenică

muzica lui Mozart și rock-ul, își permitea să monteze pe stadioane și să desfășoare acțiuni grandioase de lungă durată.

Numele său a devenit demult o definiție auto-definitorie și concisă a stilului *Béjart*. Prin definiția lui *Béjart*, dansul trebuie să exprime complexitatea vieții spirituale a timpurilor noastre. *Béjart*, ca un poet care-și dansează poemele, a schimbat arhitectura dansului, spărgând toate tiparele, aducând pe scenă balet noi asupra cărora a lansat o semnătură inconfundabilă. Unul dintre meritele maestrului este atragerea publicului tânăr la spectacolele de balet.

În tendința de a face arta coregrafică să fie democratică și înțeleasă, *Béjart* a fost, totuși, influențat de ideile și tendințele artistice ale modernismului. Încercările sale de a actualiza limbajul dansului sunt foarte importante pentru arta coregrafică modernă. *Béjart* a fost nu numai un coregraf, ci o adevărată instituție culturală și amprenta personalității sale se regăsește atât în lumea dansului de astăzi cât și în întreaga cultură a epocii noastre. De o popularitate imensă pe tot globul, creațiile lui *Béjart* trădează o capacitate inconsecventă de a se reinventa, de a forța granițele artelor, de a-i reda dansului imaginația și emoția ramificată în defavoarea dictaturii estetismului și rigorii tehnice, deși perfecțiunea tehnicii sale este unanim recunoscută.

În decursul a mai bine de cincizeci de ani de activitate artistică, s-a remarcat nu doar în calitate de coregraf (a realizat în jur de 230 de spectacole coregrafice). *Béjart* este, de asemenea, regizor de teatru și film, realizator al spectacolelor de operă, operetă, spectacole dramatice, filme de televiziune, dramaturg și eseist. Prima treaptă care a dus la recunoașterea internațională a fost licența în filosofie, culminând cu obținerea titlului onorific de academician al Academiei Franceze de Arte Plastice (1994) – unicul coregraf din lume care a beneficiat de o asemenea mențiune. A fost decorat cu premiul Teatrului Națiunilor (1960, 1962) și a Festivalului dansului (Paris, 1965).

În privința noilor tendințe în artă *Béjart* susținea: „Nu sunt nici visător, nici prezicător. Viitorul se creează acum și aici, iar pentru pregătirea acestuia e nevoie de muncă activă și asiduă. Cred că lucrurile duc în direcția fuzionării stilurilor. Acest aspect deschide oportunități mari care stimulează creativitatea. Un mare inovator al secolului XX, format de școala rusă, a fost George Balanchine, care a pus bazele baletului american, a artei baletului neoclasic și a baletului contemporan. El a creat un nou limbaj coregrafic, îmbinând tehnicile dansului modern cu școala clasică. Nu exclud faptul că și ultimele mele spectacole-balet vor contribui la evoluția acestei arte în viitor”.

Cei mai buni dansatori ai lumii au fost solicitați de *Béjart*. Pentru M. Plisetskaya a montat *Isadora* și *Leda și Swan*, *Kurozuka*, pentru V. Vasiliev – *Petrushka*, pentru V. Vasiliev și E. Maximova – *Romeo și Julieta*, pentru R. Nureyev – *Song of a Wayfarer*, pentru Sylvie Guillaume – *Sissi – Regina anarhiei*, pentru cel mai bun solist al său Jorge Donn „a pus în scenă trei piese de balet: *Simfonia bărbatului singuratic*, *Ritual de primăvară* și *Bolero*, importante, actuale și astăzi”, după cum recunoaște maestrul [4].

O serie dintre producțiile sale le-a dedicat prietenilor și apropiaților săi care au plecat din viață – Maicii Tereza, lui Gianni Versace, Freddie Mercury, Federico Fellini, ș.a.

Spectacolele sale de balet intercalează diverse genuri artistice: declamația, interpretarea vocală, imaginea filmică, televiziunea, sportul, ciroul, aplicând drept principiu de bază tehnica colajului. Colajele sale muzicale, literare și scenografice sunt provocative, complexe și asociative. Construcțiile multietajate ale spectacolelor semnate de *Béjart* sunt realizate pe contrastul dintre lumini, sunet, decor, costum, machiaj. Toate elementele contribuie la redarea sensului filosofic profund, lăsând de multe ori publicul în suspans prin finalurile deschise.

Arta lui Maurice *Béjart* denotă un stil coregrafic propriu, de neconfundat, maestrul fiind convins că „arta clasică constituie baza cercetărilor, modernismul este garanția viitorului, iar dansurile tradiționale ale diferitor popoare nu sunt altceva decât materia pentru inspirație și metamorfoze”.

Mai bine de jumătate de secol, *Béjart* a stăpânit scenele lumii. A modificat într-un mod creator relațiile dintre corpurile dansatorilor, expresivitatea fiecărei figuri și spațiul scenei. Ceea ce s-a petrecut prin arta lui *Béjart* a fost nu numai ceea ce numesc istoricii genului drept balet expresionist sau

avangardist, ci o interiorizare totală a mișcării corpului menit să exprime prin pași și salturi nu doar o plasticitate excepțională, ci și o intensitate maximă a fiecărei stări. Stilul Béjart reprezintă un alt mod de a fi prin dans și prin mișcare.

Referințe bibliografice

1. *Балет. Энциклопедия*. Москва: Издательство Советская энциклопедия, 1981.
2. *Советский энциклопедический словарь*. Москва: Издательство Советская энциклопедия, 1985.
3. *Эстетика. Словарь*. Москва: Издательство Лань, 2008.
4. КАТЫХОВ, В. *Кипящая кастрюля танца*. [online]. [citat la 16.01.2002]. Disponibil pe Internet:< <http://www.mk.ru/old/article/2002/01/16/172212-kiyaschaya-kastryulya-tantsa.html>>.
5. БЕЖАР, М. *Мгновение в жизни другого. Мемуары*. Москва: Издательство В/О Союзтеатр. СТД СССР, 1989.